

управлінської діяльності, то спір у цій справі належить до юрисдикції адміністративного суду.

Отже, під час визначення юрисдикції зазначеної категорії справ слід враховувати те, що спори з приводу земельних відносинах можуть бути як публічно-правовими, так і приватноправовими (цивільними, господарськими). При здійсненні повноважень власника землі відповідач – суб'єкт публічного права є рівноправним суб'єктом земельних відносин, дії якого спрямовані на реалізацію права розпоряджатися землею, що обумовлює цивільну чи господарську юрисдикцію таких спорів залежно від суб'єктного складу. Вимога про визнання незаконним відповідного індивідуального акту має пред'являтися до суду для розгляду у порядку цивільного або господарського судочинства, якщо підґрунтям і метою пред'явлення позовної вимоги про визнання індивідуального акту суб'єкта публічного права незаконним є оспорування цивільного права особи щодо земельної ділянки. Під час визначення юрисдикції справ слід виходити з: суті права та (або) інтересу, за захистом якого звернулася особа; заявлених вимог; характеру спірних правовідносин; обставин у справі; суб'єктного складу правовідносин. Якщо суб'єктом спірних правовідносин є фізична особа, то справа належить до цивільної юрисдикції і у тому випадку, коли така особа залучена до участі у справі як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору.

Одержано 11.04.2019

УДК 347.925

Оксана Григорівна БОРТНІК,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7816-0387>

ПРОЦЕСУАЛЬНІ УГОДИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ДОГОВІРНОГО СПОСОБУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Приватноправовий метод забезпечується, насамперед, використанням засобів, які мають джерелом юридичну свободу її учасників, що визначає вільний вибір варіантів правової поведінки, а також регулює суспільні відносини на засадах домовленості учасників правовідносин. Збільшення частки диспозитивних способів та прийомів правового регулювання відносин у публічній сфері цивільного судочинства обумовлено урахуванням приватного інтересу у виникненні, реалізації та припиненні процесуальних правовідносин, а також правової природи тих відносин, які є об'єктом судового розгляду. Зазначене впливає з основних засад діяльності правової держави, в якій забезпечення верховенства права зобов'язує враховувати баланс приватних і публічних

інтересів. Процесуальні угоди як елемент договірному способу правового регулювання затребувані сьогодні національним цивільним судочинством, оскільки від останнього очікують певний соціальний ефект, ціннісний результат, що задовольняє публічно-правові та приватноправові інтереси.

Процесуальне законодавство надає право учасникам справи самостійно вирішувати певні питання з приводу процесу. Проте, свобода учасників справи визначати порядок її розгляду, зокрема, договірним способом не буде безмежною, оскільки не дозволить забезпечити публічний інтерес. За процесуальними угодами (договорами) не можна визнавати силу самодостатнього джерела права. Однак слід визнати, що на сучасному реформаційному етапі розвитку цивільного судочинства, глобалізації та уніфікації процесуальних правил частка диспозитивних (договірних) засад в національному цивільному судочинстві є не виправдано незначною.

Процесуальні угоди відображають певну особливість встановлення правил поведінки у договірний спосіб, як правило, участь сторони у формі простого приєднання. У зв'язку з цим слід звернути увагу на сутність процесуальних угод (договорів) як одного з проявів диспозитивного методу правового регулювання цивільних процесуальних правовідносин, які були предметом окремих досліджень. В українській науці договірні способи регулювання процесуальних правовідносин були предметом окремих досліджень, зокрема, Ю. Притики [1], С. Щербак [2], О. Коробка [3], Г. Прусенко [4]. С. Короед приділяв увагу погоджувальному провадженню [5], в окремих випадках дослідники говорять про погоджувальні процедури [6], що виходить за межі традиційно визнаних процесуальних угод у цивільному судочинстві (угода про передачу спору до третейського суду, угода про підсудність справи, мирова угода, обрання експерта або експертної установи).

Значення процесуальних угод проявляється в забезпеченні адаптації порядку розгляду та вирішення конкретної цивільної справи до матеріально-правових відносин сторін та їх процесуальних інтересів, створенні сприятливого середовища для врегулювання або поступового припинення конфлікту без його вирішення судом у загальному порядку. Національна система судочинства не спрямована на погашення конфліктів, а введення процедури врегулювання їх судом і сприяння суду примиренню сторін не є достатньою підставою, щоб стверджувати про існування завдання судочинства з досягнення консенсусу сторонами як важливого міжнародного стандарту судочинства.

Процесуальні угоди мають на меті впорядкування процесуальних правовідносин на основі вільної волі та волевиявлення приватних суб'єктів під час розгляду та вирішення справи судом. Це волевиявлення реалізується в спільному вчиненні або у відмові від вчинення дій, з якими закон пов'язує настання процесуально-правових наслідків. За загальним правилом укладення сторонами процесуальних угод завжди пов'язане з подальшим визнанням їх судом для надання їм властивостей юридичних фактів, з якими процесуальний закон пов'язує настання тих чи інших правових наслідків. Саме подальша оцінка

угод судом визначає їх роль та місце в механізмі правового регулювання процесуальних відносин. Відповідна змішана правова природа процесуальних угод визначає встановлення характеру та змісту правовідносин, які виникають на їх підставі.

Окремим завданням науки є нормативне визначення правових наслідків реалізації таких правил, зокрема, визнання за погоджувальними процесуальними діями сторін властивостей процесуальних юридичних фактів. А оскільки в теорії права договори можуть бути і юридичними фактами, і джерелами права, слід визначити допустимість встановлення сторонами процесу правил поведінки процесуального характеру, які прямо не передбачені, утім не суперечать процесуальному законодавству. Сучасне бачення цього питання полягає в тому, що за процесуальними угодами визнається лише сила юридичних фактів, які, як правило, після їх визнання судом, набувають властивостей юридичних фактів.

З приводу сутності угод, пов'язаних з процесом, зокрема, М. А. Рожкова вказує на те, що можливість сторін процесу укладати процесуальні договори, в першу чергу, на її думку, обумовлена характерною для вітчизняного процесу формальною диспозитивністю. Під принципом диспозитивності процесуального права [7, с. 188] дослідниця розуміє правило, згідно з яким сторони процесу мають право на власний розсуд здійснювати дії, що впливають на рух (і розвиток) судового процесу. І оскільки процесуальні угоди призначені впливати на рух судового процесу, на її думку, можна говорити про те, що взагалі допустимість їх впливає з принципу диспозитивності цивільного процесуального права. Дослідження правового регулювання дозволило М. А. Рожковій зробити ряд висновків щодо ознак процесуальних договорів: укладаються з моменту порушення провадження у справі до моменту закінчення розгляду справи за умови правосуб'єктності учасника угоди або його представника; прямо передбачаються нормами процесуального права або допускаються за змістом процесуальних норм (або укладаються за умови їх відповідності імперативним приписам права); повинні сприяти здійсненню завдань судочинства; мають мету з забезпечення найбільш повного дослідження обставин справи; не впливають на матеріальні правовідносини, мають на меті виникнення не матеріально-правових, а процесуальних наслідків (рух судового процесу); не допускають зміни або розірвання їх з волі сторін, визнання їх недійсними з підстав, передбачених цивільним законодавством; оформляється не традиційним договором-документом, а в формі спільної заяви (клопотання) сторін [7, с. 188, 192–193]. Відповідні висновки дослідниці, безумовно, мають велике значення, утім певні положення є спірними, на що звертав увагу й Ю. Притика. Зокрема, третейська угода може бути укладена до відкриття провадження, а укладення процесуальних угод, які прямо не передбачені процесуальним законодавством спотворюють саму сутність цивільної процесуальної форми. Не зважаючи на те, що процесуальні угоди за своєю правовою природою повинні визначати порядок розгляду справи, вони

також можуть безпосередньо впливати на матеріально-правові відносини між сторонами. Так, наприклад, мирова угода, якщо вона містить взаємні поступки, є новацією спірного матеріального правовідношення.

Важливе теоретичне та практичне значення має визначення меж процесуальних угод. У зв'язку з цим видається виправданим використання угод і щодо вирішення спору самими сторонами (мирова угода), і щодо управління рухом справи та змістом судових процедур.

Враховуючи розвиток диспозитивних засад судочинства, необхідність визначення подальших засобів сприяння зміцненню соціальних зв'язків, ліквідації соціальних конфліктів і, як наслідок, правових, слід наголосити на необхідності розширення можливостей договірного врегулювання процесуальних відносин, перегляду позицій про те, що процесуальні угоди не можуть бути змінені або розірвані за волею сторін. Зміна та розірвання процесуальної угоди за взаємною згодою учасників справи може бути допустимим до моменту, коли така угода не стала елементом певного юридичного складу, тобто не відіграла роль процесуального юридичного факту, не була виконана та не стала підставою для вчинення судом процесуальної дії.

Крім зазначеного підлягає визначенню місце та роль процесуальних угод в рамках основних засад, мети та завдань цивільного судочинства, оскільки вони слугують задоволенню приватних інтересів, утім можуть та повинні бути спрямовані на спрощення судового процесу. Сприяння зазначених угод здійсненню завдань судочинства, а тим більше меті, що є публічним інтересом, здійснюється вже після оцінки процесуальних угод і надання їм юридичної сили через подальше затвердження судом чи вчинення на їх підставі відповідних процесуальних дій.

Подальший розвиток договірних способів регулювання цивільних процесуальних правовідносин повинний визначатись сутністю концепції процесуальних угод, що полягає в оптимізації цивільного судочинства за рахунок саморегулювання відносин учасників справи з урахуванням їх суміжних правових інтересів. Розширення нормативної можливості укладення процесуальних угод в цивільному судочинстві здатне значно оптимізувати та раціоналізувати цивільну процесуальну форму, оскільки в них проявляється збіг приватних інтересів суб'єктів, які, особливо в справах позовного судочинства, не збігаються, досягати оптимального результату цивільного судочинства за допомогою процесуальних засобів, які максимально відповідатимуть інтересам всіх заінтересованих суб'єктів.

Список бібліографічних посилань

1. Притика Ю. Д. До питання про сутність процесуальних договорів (угод). *Право України*. 2014. № 2. С. 197–210.
2. Щербак С. В. Контрактуалізація виконавчого процесу. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 2. С. 38–41.
3. Коробка О. С. До питання про договірне регулювання цивільних процесуальних відносин. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. URL: http://www.pap.in.ua/1_2016/29.pdf (дата звернення: 03.04.2019).

4. Прусенко Г. Є. Види процесуальних договорів у цивільному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 61–64. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/12/11.pdf> (дата звернення: 03.04.2019).

5. Короед С. О. Окремі нормативно-процесуальні перешкоди ефективності цивільного судочинства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 24, т. 2. С. 53–56.

6. Коханская М. Л. Общие тенденции в обеспечении эффективности гражданского судопроизводства в Украине. *Legea și viața*. 2018. Июль. С. 60–63.

7. Рожкова М. А. Теория процессуального договора и сделки, направленные на защиту прав. *Российский ежегодник гражданского и арбитражного процесса*. 2007. № 6. С. 1–16.

Одержано 07.04.2019

УДК 347.131.2:347.440.64

Оксана Михайлівна ГНАТІВ,

асистент кафедри цивільного права та процесу

Львівського національного університету імені Івана Франка,

кандидат юридичних наук;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4161-8478>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ У ВІДНОСИНАХ ЗА УЧАСТЮ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Позовна давність розглядається, як строк, протягом якого особа може звернутися до суду за захистом свого цивільного права та/або інтересу (ст. 256 Цивільного кодексу України). Безперечно, що особа може звернутися до суду і зі спливом вказаного строку, однак, вона несе ризик застосування передбачених законом наслідків.

Позовна давність слугує строком захисту цивільних прав та/або інтересів не лише фізичної і юридичної особи, а й інших суб'єктів цивільних прав, у тому числі публічно-правових утворень. Держава, не зважаючи на те, що встановлює загальнообов'язкові правила поведінки для учасників суспільних відносин, теж зобов'язана їх дотримуватися, зокрема, нести відповідальність за невиконання чи неналежне виконання своїх обов'язків, а також ризики, пов'язані із застосуванням наслідків спливу позовної давності.

У силу особливостей своєї правосуб'єктності держава набуває і здійснює цивільні права, а також створює та виконує цивільні обов'язки через органи державної влади, створені нею юридичні особи публічного та приватного права. Очевидно, що саме на цих суб'єктів покладається обов'язок забезпечення реалізації інтересів держави у цивільних правовідносинах та недопущення їх порушення.

У тих випадках, коли органи державної влади чи інший суб'єкт владних повноважень неналежно здійснює або не здійснює свої повноваження щодо